

ביאורים

אדם רגיל היודע שהוא מספר שקר אינו יכול לשמור על ארשת פנים רגילה. הוא יסמיק מעט, יחוויר, לא יוכל להישיר מבט לבן שיחו או סתם לא יהיה נינוח כבדרך כלל. שקרן מקצועי כבר קנה לו הרגל רע, לשקר בלי להניד עפעף. יש אחרים שאינם שקרנים מקצועיים כל כך, אבל לפעמים יש להם צורך לספר שקר, כדי לא להיראות טיפשים או כדי להיות מקובלים בחברה. שקרן נוסף הוא מי שלא יודע בוודאות שהוא מספר שקר, אלא פשוט אינו מקפיד על האמת. דבר זה לא נראה לו רע כל כך. הוא מספר על מקרה שקרה אתמול ולא שם לב שהוא מערב את דעתו האישית בסיפור המציאות, או את ההבנה שלו למה שקרה. הוא בטוח שהוא מספר את האמת, אבל הוא לא שם לב שהוא אומר שקר.

כדי להיות אנשי אמת ולהתרחק מהשקר, עלינו לשים לב היטב ראשית כל לקליטת החושים שלנו, ובסופו של דבר לדיבור היוצא מהפה שלנו. אם למשל למדנו משהו, או קראנו ידיעה בחדשות, עלינו להבין היטב את מה שקראנו כדי שבסופו של דבר נוכל לומר דבר אמת. כדי להיות נקי משקר צריך לעשות מהפך בכל התנהלות החיים שלנו, ורק בצורה כזו נוכל גם לדבר דברי אמת. אנו יכולים ללמוד זאת מן התפילה שקודם 'פסוקי דזמרה' בתפילת שחרית - 'לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי, ומודה על האמת, ודובר אמת בלבבו'. אדם שהוא ירא שמיים, לא רק בגלוי אלא גם בינו לבין עצמו ובינו לבין הקב"ה לא משנה לו מה החברה חושבת עליו. הוא יכול להודות באמת ולרצות בה, ואפילו להיות 'דובר אמת בלבבו', והוא עצמו יהיה איש אמת.

הרחבות

• ה'אמת' שבהנהגת ה' את העולם

חזתמו של הקדוש ברוך הוא אמת. רבי יוסף קארו, בספרו 'מגיד מישרים' שבו מובאים גילויים שמיימיים שזכה להם, מביא דברים שנאמרו לו כנראה בעניין הריון שנפסק: "כי הלא ידעת הקב"ה חותמו אמת שאף על פי שיראה לך שיש קצת שקר בהנהגתו, כשתעמוד על חותם העניין, דהיינו סוף העניין תמצא שהכל אמת וכן בענין הזה ההריון אמת היה ולא היה הקב"ה מחזיר מתנתו אשר נתן לך אפילו אם היה גורם החטא אבל בהיות שנקנסה עליך מיתה רצה הקב"ה ברוב רחמיו לפדות אותך ונתן ההריון ההוא תחתך והכל להנאתך ולטובתך" [משלי ו]. בהנהגת ה' יש דברים שלא ברורה לנו האמת שבהם. חוסר הבנה זו, נובע מהיכולת המצומצמת שלנו להביט באופן נכון על ההווה. אם הייתה לנו אפשרות לראות את כל המהלך האלוהי מבריאת העולם עד ימות המשיח, ואת מגמת ה' בכל ההשתלשלות הזאת, היינו יכולים להבין את תפקידה ואת חשיבותה של כל חוליה בשרשרת, ואת העובדה שכל פעולותיו של ה' היו ביושר ואמת.

והנה דבר השקר, גם הוא חלי רע נתפשט מאד בגני האדם, ואולם מדרגות מדרגות יש בו. יש בני אדם שאמנותם ממש הוא השקרנות, הם ההולכים ובזדים מלבם קבצים גמורים למען הרבות שיחה בין הבריות, או להחשב מן החכמים ויודעי דברים הרבה, ועליהם נאמר (משלי יב, כב), "תועבת ה' שפתיו שקר". ואומר (ישעיה נט, א), "שפתותיכם דברו שקר, לשונכם עולה תהנה". וכבר גזרו דינים חכמינו זכרונם לברכה (סוטה מב ע"א), "ארבע כתות אינם מקבלות פני השכינה", ואחת מהם כת שקרנים.

ויש אחרים קרובים להם במדרגה אף על פי שאינם כמו הם ממש, והם המקבצים בספוריהם ודבריהם, והיני, שאין אמנותם בכך - ללכת ולבדות ספורים ומעשים אשר לא נבראו ולא יהיו, אבל בבוזם לספר דבר מה, יערבו בהם מן השקרים כמו שיעלה על רוחם, ויתרגלו בזה עד שישב להם כמו טבע, והם הם הבדאים אשר אי אפשר להאמין לדבריהם, וכמאמרם זכרונם לברכה (סנהדרין פט ע"ב), "כף הוא ענשו של בדאי, שאפלו אומר אמת אין שומעין לו", שכבר הטביעו בהם הרעה הזאת שלא יוכלו לצאת דבריהם נקיים מן הפזב מתוך פיהם. הוא מה שהנביא מצטער ואומר (ירמיה ט, טז), "למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו".

ויש עוד אחרים שחלים קל מחלי הראשונים, והם אותם שאינם קבועים כל כך בשקר, אלא שלא יחושו להתרחק ממנו, ואם יזדמן להם יאמרוהו, ופעמים רבות יאמרוהו דרך שחוק או כיוצא בזה בלא פגנה רעה.

ואמנם החכם הודיענו שכל זה הוא הפך רצון הבורא ברוך הוא ומדת חסידיו, הוא מה שאמר (משלי יג, ה), "דבר שקר ישנא צדיק". והוא מה שבאה עליו האזהרה (שמות כג, ז), "מדבר שקר תרחק", ותרצה שלא אמר, "משקר תשמר", אלא "מדבר שקר תרחק", להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחה הרבה שצריך לברח מזה.

וכבר נאמר (צפניה ג, א), "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא פיהם לשון תרמית". וחכמינו זכרונם לברכה אמרו (שבת נה ע"א), "חזתמו של הקדוש-ברוך הוא אמת". ובנדאי שאם האמת הוא מה שבחר בו הקדוש-ברוך הוא לקחתו לחותם לו, כמה יהיה הפכו מתעב לפניו. והזהיר הקדוש-ברוך הוא על האמת אזהרה רבה ואמר (זכריה ת, טז), "דברו אמת איש את רעהו". ואמר (ישעיה טז, ח), "והוכן בחסד קסא וישב עליו באמת". ואמר (שם סג, ח), "ויאמר אף עמי כמה בנינים לא ישקרו", הא למדת שזה תלוי בזה.

ואמר (זכריה ת, א), "ונקראה ירושלים עיר האמת", להגדיל חשיבותה. וכבר אמרו זכרונם לברכה (מכות כד ע"א), "ודבר אמת בלבבו" (התלים טו, ב) - "כגון רב ספרא" וכו', להודיע עד היכן חובת האמת מגעת.

וכבר אסרו לתלמיד-חכם לשנות בדבורו חוץ משלשה דברים (עין בבא מציעא כג ע"ב). ואחד מן העמודים שהעולם עומד עליו הוא האמת (אבות א, יח), אם כן מי שדובר שקר כאלו נוטל יסודו של עולם, וההפך מזה מי שזהיר באמת - כאלו מקים יסודו של עולם. וכבר ספרו אמר זכרונם לברכה (סנהדרין צו ע"א) מאותו המקום שהיו זהירים באמת, שלא היה מלאך המנות שולט שם, ולפי שאשתו של רבי פלוני שנתה בדבריה, אף על פי שהיה לכונה טובה, גרת בהם מלאך המנות, עד שגרשוה משם בעבור זה וחרזו לשלוחם. ואין צריך להאריך בדבר הזה שהשכל מחיבו והדעת מקריחו.

ששבו להם - הופך אצלם. **כגון רב ספרא** - רב ספרא היה לו חפץ אחד למכור, ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא קריאת שמע, ואמר לו, תן לי החפץ בכך וכך דמים, ולא ענהו מפני שהיה קורא קריאת שמע. כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו, והוסיף. אמר, תנהו לי בכך יותר. לאחר שסיים קריאת שמע אמר לו, טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה, שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך". פירוש המיוחס לרש"י, בשם שאלתות דרב אחא (מכות כד, א).